

УДК 37.041:004

Зінченко Світлана Володимирівна, кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник відділу андрагогіки Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих Національної академії педагогічних наук України, м. Київ

УДОСКОНАЛЕННЯ САМООСВІТИ ВИКЛАДАЧІВ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ ЗАСОБАМИ ІНФОРМАЦІЙНО-ТЕЛЕКОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Анотація

У статті автор акцентує увагу на необхідності удосконалення самоосвіти викладачів, оскільки вона сприяє їх успішній професійній діяльності. Також відзначає, що організація самостійної пізнавальної діяльності викладачів потребує обґрунтованого, наукового і комплексного підходу для того, щоб її результати були значущими, а сама вона ефективною. У статті проаналізовано фактори, які сприяють успішній самоосвіті викладачів, особливості актуалізації саморозвитку, вплив інформаційно-телекомунікаційних технологій на якість самоосвіти викладачів вищих навчальних закладів. Автор статті обґрунтовує необхідність розробки психологічних і методологічних аспектів використання Інтернет-технологій.

Ключові слова: самоосвіта, саморозвиток, інформаційно-телекомунікаційні технології, Інтернет- та Інтранет-технології.

Постановка проблеми. Якість освіти у вищих навчальних закладах значною мірою залежить від рівня підготовки викладачів. У зв'язку з цим, успішній професійній діяльності викладачів сприяє їх самоосвіта. Самоосвіта викладачів залежить від багатьох факторів, а саме: від досягнутого рівня освіти, ступеня оволодіння професією і професійною майстерністю, основами професіоналізму, прояву пізнавальних і професійних інтересів, єдності загальної і спеціальної освіти.

Організація самостійної пізнавальної діяльності викладачів потребує обґрунтованого, наукового і комплексного підходу для того, щоб її результати були значущими, а сама вона ефективною.

У зв'язку з цим, застосування сучасних інформаційно-телекомунікаційних технологій значним чином впливає на якість самоосвіти викладачів. Адже

використання інформаційно-телекомунікаційних технологій дає змогу людині накопичувати знання, створювати інформацію з метою особистісного інтелектуального зростання. Тому підготовка фахівців з використанням комп'ютерних мультимедійних технологій, інформаційних технологій набуває пріоритетності. Слід зазначити, що інтеграція ІТТ у навчальний процес закладів освіти сприяє оптимізації педагогічної системи. Тому актуальним завданням є засвоєння викладачами, які працюють у ВНЗ, сучасних інформаційно-телекомунікаційних технологій. Відповідно оптимізація підходів до активного впровадження інформаційно-телекомунікаційних технологій у навчальний процес постійно вимагає суттєвих змін у змісті, методах і прийомах навчання, способах розробки дидактичних матеріалів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням впровадження та ефективного використання засобів інформаційно-телекомунікаційних технологій присвячено цілу низку теоретичних і експериментальних досліджень. Зокрема, особливості використання інформаційних технологій в освітньому процесі висвітлено у дослідженнях Р. Гуревича, Ю. Жука, В. Ключка, Ж. Меншикової та інших. Питання використання засобів ІТТ у вищих навчальних закладах розглянуто у роботах О. Безпалова, І. Дровнікової, А. Сіцінського, С. Федорової та інших. Проте у наукових дослідженнях недостатньо уваги приділяється удосконаленню самоосвіти викладачів вищих навчальних закладів засобами інформаційно-телекомунікаційних технологій.

Формулювання мети статті. Для забезпечення якісного навчання викладачам вищих навчальних закладів необхідно постійно займатися самоосвітою і самовдосконаленням і у цьому процесі першочергову роль відіграє засвоєння ІТТ. Адже оптимізація підходів до активного впровадження ІТТ у навчальний процес постійно вимагає суттєвих змін у змісті, методах та прийомах навчання, способах розробки дидактичних матеріалів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Головною відмінною рисою самоосвіти викладачів є творчість, поєднана з ідеєю творення нового, створення авторських методик з конструюванням і реконструюванням педагогічних процесів. Для запобігання ризику почуватися дискомфортно, сучасний викладач, на думку А. Кузьмінського, "повинен бути ознайомлений зі світовою педагогічною культурою,

історією розвитку і сучасним станом педагогічної думки, навчально-виховних закладів, технологій навчання” [4, с. 159]. Ефективність процесу самоосвіти залежить від умов і керування цим процесом, зокрема: готовність, бажання викладача займатися самоосвітою; поєднання у процесі управління впливу саморегулюючого і регульованого характеру; здійснення повного циклу управління впливом на процеси самоосвіти, що включає аналіз результатів викладацької діяльності, на основі якого визначаються основні напрями самоосвіти; планування, координування, організація контролю, коригування процесу самоосвіти відповідно до поставленої мети [4, с. 147].

В результаті самоосвіти сприяє актуалізації саморозвитку. Саморозвиток є свідомим саморегулятивним процесом становлення особистості, який проявляється у її прагненні брати відповідальність за власні справи, вчинки, у розкритті потенційних можливостей і здібностей, вдосконаленні особистісних якостей. Основними характеристиками саморозвитку особистості, зазначає В. Маралов, є життєдіяльність, активність [5, с. 66-67], самостійність, самовизначеність. Саморозвиток неможливий без оволодіння певною сумою знань, тією чи іншою інформацією. Усвідомлені мотиви і визначена мета активізують викладачів до повсякденного збагачення власного запасу знань [8, с. 56].

У цьому сенсі самоосвіта повинна бути спрямована на формування у викладачів певних компонентів саморозвитку. Л. Хомич виділила такі компоненти саморозвитку [9, с. 129]:

- *самовизначення* – вироблення своєї позиції у житті, світогляду, ставлення до себе і навколишнього світу, розуміння суспільних процесів, уміння поставити завдання і відповідно діяти;
- *самореалізація* – утвердження себе як особистості, яка не обмежує інтересів інших, а також розвиток творчих здібностей (наукових, художніх, технічних, спортивних, організаційно-комунікативних) ;
- *самоорганізація* – якість, притаманна кожній людині і особливо важлива для вчителя, який повинен мати навички елементарної психічної саморегуляції, зокрема організації режиму життя, наполегливо йти до досягнення поставленої мети, раціонально працювати і спілкуватися;
- *самореабілітація* – наявність у людини можливостей захистити себе культурними засобами у несприятливому оточенні, відстояти свою позицію,

встановити злагоду; вміння долати конфлікти без нервових перевантажень, здатність зняти напруження; управляти не тільки своєю психікою, емоціями, а й тілом; вміння відпочивати, адекватно оцінювати себе та інших.

Відповідно саморозвиток активно сприяє самоосвіті, а саме, необхідність удосконалення навчально-виховного процесу зумовлює потребу у викладачів, на думку вчених, постійно розширювати і поглиблювати професійні знання, уміння та навички [4, с. 145], широко використовувати у практиці сучасні технології.

Проте криза аналогової інформації в Україні тривала досить довго і була викликана труднощами в опрацюванні інформації, складністю забезпечити її цілісність. Нині в усіх сферах людської діяльності відбувається “інформаційний вибух”, що обумовлює необхідність забезпечення тих, хто навчається інструментарієм та відповідними технологіями для того, щоб вони мали змогу в подальшому продуктивно працювати та використовувати з цією метою ІТТ.

Адже більшість професій, які раніше практично не потребували вмінь працювати у комп’ютерних мережах, тепер потребують активного використання ІТТ, зокрема Інтернет- та Інтранет-технологій. І в цій ситуації найскладніше дорослим людям, які вже мають освіту, проте не вміють належним чином використовувати ІТТ. Їх професійна компетентність повинна містити у собі знання, вміння, навички, професіоналізм у тій чи іншій галузі. А жодна галузь на сучасному етапі фактично не обходиться без використання ІТТ.

Досить складно у цій ситуації викладачам вищих навчальних закладів.

Викладач вищої школи повинен мати високий рівень культури, оскільки це сприяє підвищенню якості навчальних занять, творчій самостійній роботі, самоосвіті як викладачів, так і студентів, їх співпраці та активності у навчанні. Все це висуває підвищені вимоги до діяльності викладача ВНЗ, оволодіння ним сучасними видами організації навчальної діяльності. Цей процес в першу чергу пов’язаний із засвоєнням викладачами сучасних інформаційно-телекомунікаційних технологій.

Уже з 40-х років ХХ століття починаються експерименти з використання відмінних від пошти засобів доставки навчального матеріалу – радіо, магнітофонні стрічки, телебачення. Поступово процес навчання доповнюється безперервним процесом самоосвіти з використанням навчального матеріалу, записаного на ті чи інші носії. Сьогодні актуальним є використання мережевих технологій, до яких

відносяться Інтернет-технологія та технології, що використовують можливості локальних і глобальних обчислювальних мереж. У Інтернет-технології Інтернет використовується для забезпечення навчально-методичним матеріалом, а також для інтерактивної взаємодії тих, хто навчається [1].

Застосування інформаційно-телекомунікаційних технологій дозволяє реалізувати такі важливі дидактичні функції як організація спільної дослідницької роботи викладачів і студентів, забезпечення оперативного, зворотного зв'язку та консультаційної допомоги тим, хто навчається [10, с. 77-78]. Адже використання інформаційно-телекомунікаційних технологій сприяє простоті подачі інформації, зручності у зберіганні інформації, легкості в опрацюванні інформації.

Проте викладачі досить часто, в силу тих чи інших обставин, мають психологічний бар'єр у засвоєнні сучасних інформаційно-телекомунікаційних технологій.

Тому наявність Web-сервера у ВНЗ дає можливість використовувати елементи дистанційного навчання у самоосвіті викладачів. Застосовуються нетрадиційні форми та методи, зокрема кейс-технології (В. Капітанчук), ділові та рольові ігри (С. Мазуренко), мультимедійне забезпечення (Л. Мельничук, С. Тозюк), метод проектів (Т. Бойко, С. Кізім).

При використанні кейс-технології навчально-методичні матеріали комплектуються в спеціальний набір (кейс). Цей набір пересилається для самостійного вивчення тому, хто навчається. При достатній мотивації людина може самостійно вивчити та засвоїти значний обсяг матеріалу, якщо таке навчання підкріплене змістовним кейсом.

Щоб збільшити ефективність ІТТ, у провідні дистанційні методики впроваджуються ігрові елементи (матеріал закріплюється у віртуальній грі, моделюються життєві ситуації), створюються форуми, на яких усі бажаючі діляться практичними знаннями та вміннями.

Також ефективною формою самоосвіти є навчальний проект. Учасники проекту працюють у мережі, здійснюють пошук інформації з використанням різноманітних пошукових систем. У процесі роботи над проектом відбувається не тільки накопичення знань, а й творче їх осмислення. Метод проектів містить у собі сукупність дослідницьких, пошукових, творчих підходів, сприяє використанню

певних навчально-пізнавальних прийомів, які в результаті самостійних дій дозволяють вирішувати ту чи іншу проблему. Крім того, метод проектів передбачає обов'язкову презентацію результатів [3].

Виходячи із зазначеного вище, навчання через Інтернет розглядається не просто як зручна можливість підвищення кваліфікації, а як цілком серйозна альтернатива звичайній освіті, що надає можливості викладачу одержати глибокі знання [2].

Тому ефективним є створення в навчальному закладі внутрішньої мережі Інтранету, яка забезпечує навчальний процес, надає можливість удосконалити систему методичної роботи, поєднавши традиційний підхід до організації цієї роботи з впровадженням інформаційних технологій. Мережа Інтранету призначена для колективної роботи у ВНЗ, оскільки дозволяє автоматизувати процес обробки, зберігання і пошуку потрібної інформації. Користувач Інтранету може швидко і своєчасно отримати інформацію у вигляді готових документів або динамічно сформованих документів за запитом. Інтранет-підхід є універсальним для будь-якого ВНЗ, незалежно від напрямку [7].

Відповідно важливе значення має використання викладачами гіпермедійних навчальних посібників, що мають мультимедійне наповнення (текст, графіка, анімація, відео, звук) і систему гіпертекстових посилань, які забезпечують швидкий перехід до інших розділів, що мають зв'язок з поточним. Важливою їх особливістю є надання користувачу права самостійного вибору порядку перегляду матеріалу та вибору режиму роботи (довідковий, навчаючий, тестовий, контрольний). У таких посібниках вдало реалізуються основні дидактичні принципи навчання: доступність – забезпечується розумним сполученням текстової інформації і гіперпосилань, класифікованих не тільки за темами, але й за рівнями складності. Інтерактивні сторінки із добре продуманою довідковою системою дозволяють виявити початковий рівень знань і запропонувати відповідний рівень складності надання інформації у межах однієї теми. Використання в тексті посібника гіперпосилань на ресурси Інтернету дозволяє більш глибоко вивчити цікаві або незрозумілі розділи; наочність – забезпечується сполученням вербальних і невербальних засобів представленої інформації. Адже сполучення текстової й образної інформації засвоюється краще (до 50%), ніж просто текстова (25%) чи образна (33%); зв'язок теорії й практики –

забезпечується внесенням до посібника великої кількості прикладів та практичних завдань, які гіперпосиланнями пов'язані з відповідними теоретичними розділами.

У цілому з розвитком Інтернету гіпертекст стає основною формою організації культурного простору, витісняючи звичайний книжковий текст. При цьому лінійна послідовність книжного тексту замінюється нелінійною організацією віртуального тексту [6]. У зв'язку з цим, одним із сучасних завдань викладача є використання гіпертекстових навчальних матеріалів і організація роботи з ними в діалоговій формі. Проте реалізація цього завдання неможлива без відповідної підготовки викладача.

Значним чином інформаційно-комунікаційній самоосвіті викладача сприяють віртуальні курси. Вони, як правило, доступні для всіх, хоча в ряді випадків до вступників висуваються певні вимоги, описані серед інших умов при реєстрації. Займатися можна в будь-якому місці, де є комп'ютер з виходом в Інтернет. Час початку і закінчення занять кожний вибирає для себе сам. За допомогою курсів викладачі можуть, в першу чергу, оволодіти основними комп'ютерними програмами. Умовно технології, якими викладачі оволодівають у процесі самоосвіти, можна поділити на чотири блоки:

1. *Основи роботи на ПК* (основи роботи на комп'ютері /Windows Vista/, основи роботи на комп'ютері /Windows XP/, основи роботи в Інтернеті).
2. *Офісні прикладки* (Microsoft Word 2007, Microsoft Word 2003, Microsoft Excel 2007, Microsoft Excel 2003, Microsoft Access 2007, Microsoft Access 2003, Microsoft Office 2003 standard).
3. *Web-дизайн* (основи HTML, Microsoft Front Page 2003, графіка для Інтернету).
4. *Комп'ютерна графіка* (Adobe Photoshop CS).

Оволодіння цими програмами сприятиме подальшій самоосвіті викладачів вищих навчальних закладів.

Висновки. Узагальнюючи все вище зазначене, необхідно підкреслити, що на сучасному етапі актуальним є питання компетентної реалізації освіти. Важливу роль у цьому процесі відіграє самоосвіта викладачів вищих навчальних закладів, зокрема засвоєння ними інформаційно-телекомунікаційних технологій. Забезпечення вільного доступу до Інтернету викладачів і студентів у ВНЗ має сприяти формуванню спеціалістів нової формації з високим рівнем інформаційної культури. Проте

психологічні й методологічні аспекти використання Інтернет-технологій розроблені недостатньо.

Список використаних джерел

1. Агапонов С.В. Принципи дистанційного утворення / Сергій Вікторович Агапонов: [електронний ресурс]. – Режим доступу 28.08.2009: <http://sez.donetsk.ua/dystancijna-osvita/>. – Загол. з екрану. – Мова укр.
2. Віртуальне навчання: [електронний ресурс]. – Режим доступу 28.08.2009: <http://www.osvita.org.ua/distance/articles/20/>. – Загол. з екрану. – Мова укр.
3. Інтернет-технології у дистанційному навчанні. Програма “Web-Тест Конструктор”: [електронний ресурс]. – Режим доступу 15.08.2009: <http://ua.textreferat.com/referat-7723-1.html>. – Загол. з екрану. – Мова укр.
4. Кузьмінський А.І. Післядипломна педагогічна освіта: теорія і практика: [монографія] / А.І. Кузьмінський. – Черкаси, 2002. – 288, [1] с.
5. Маралов В.Г. Основы самопознания и саморазвития: учеб. пособ. для студ. средн. педаг. учебн. заведений / Владимир Георгиевич Маралов. – М.: Академия, 2002. – 256 с.
6. Мокін Б.І. Досвід використання Інтернет-технологій у Вінницькому державному технічному університеті / Б.І. Мокін, В.В. Грабко, В.І. Месюра, С.В. Юхимчук: [електронний ресурс]. – Режим доступу 19.08.2009: <http://www.vstu.vinnica.ua/ies2000/doclad/a/a03.htm>. – Загол. з екрану. – Мова укр.
7. Огляд можливостей Intranet: [електронний ресурс]. – Режим доступу 28.08.2009: <http://ua.textreferat.com/referat-7656-6.html>. – Загол. з екрану. – Мова укр.
8. Смайлс С. Саморазвитие умственное, нравственное и практическое / С. Смайлс; пер. с англ. В. Вольфсон. – Минск, 2000. – 411 с.
9. Хомич Л.О. Професійно-педагогічна підготовка вчителя початкових класів: [монографія] / Л.О. Хомич. – К.: Магістр-S, 1998. – 199 с.
10. Хорєв І.О. Основи побудови та характеристика комп'ютерної технології вивчення педагогічних дисциплін / І.О. Хорєв // Зб. наук. праць ВГІ НАОУ. – К., 2001. – № 3 (22). – С. 77-83.

**УСОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ САМООБРАЗОВАНИЯ ПРЕПОДАВАТЕЛЕЙ
ВЫСШИХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЙ СРЕДСТВАМИ ИНФОРМАЦИОННО-
КОММУНИКАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ**

Зинченко С.В.

Аннотация

В статье автор акцентирует внимание на необходимости усовершенствования самообразования преподавателей, поскольку оно способствует их успешной профессиональной деятельности. Также отмечает, что организация самостоятельной познавательной деятельности преподавателей требует обоснованного, научного и комплексного подхода для того, чтобы её результаты были значимыми, а сама она эффективной. В статье проанализированы факторы, которые способствуют успешному самообразованию преподавателей, особенности актуализации саморазвития, влияние информационно-телекоммуникационных технологий на качество самообразования преподавателей высших учебных заведений. Автор статьи отстаивает необходимость разработки психологических и методологических аспектов использования Интернет-технологий.

Ключевые слова: самообразование, саморазвитие, информационно-телекоммуникационные технологии, Интернет- и Интранет-технологии.

SELF-IMPROVEMENT OF HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS TEACHERS BY MEANS OF INFORMATION AND COMMUNICATION TECHNOLOGIES

Zinchenko S.V.

Resume

The author focuses on the need of teachers self-improvement, as it contributes to their successful career. Also it is noted, that the organization of independent cognitive teachers activity requires feasible, scientific and complex approach in order that its results will be meaningful and effective. The article analyzes the factors that promote successful teachers self-education, features of self-development actualization, influence of information and telecommunication technologies on the quality of teachers self-education in higher education establishments. The author of the article defends the necessity of psychological and methodological aspects development of Internet-technologies use.

Keywords: self-education, self-development, information and communications technology, Internet and Intranet technology.